

ตาม้า

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์พระ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๘

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมะ ตั้งใจฟังธรรมะเพื่อหัวใจดวงนี้ หัวใจดวงนี้เวลากิเลสตัณหาความทะยาน
อยากมันครอบงำ มันครอบงำโดยที่เราไม่รู้ตัวนะ ถ้าเรารู้ตัวขึ้นมาแล้ว ใครจะยอมให้ใครครอบงำ
ทุกคนบอกทุกคนมีศักดิ์ศรีทั้งนั้นนะ ไม่ให้มีใครครอบงำ ไม่ให้มีใครชี้หน้า

แต่เวลาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใจ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าจะปรินิพพาน พระอานนท์เป็นพระโสดาบันนะ “ดวงตาของโลกดับแล้วๆ”

คำว่า “ดวงตาของโลก” ส่องสว่างไปทั่วจักรวาลให้คนได้พึ่งพาอาศัย ที่มันทุกข์มันยากขึ้นมา
ให้สิ่งนั้นเป็นผู้คุ้มครองดูแลเรา

อชาตศัตรูจะยกไปตีเมืองวัชชี ก็ไปถามพระพุทธเจ้าว่า ถ้าไปแล้วแพ้หรือชนะใจ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหันไปถามพระอานนท์ว่า “อานนท์ เราบอกเขาใช้ไหม ครู
กรรม ที่สามัคคีธรรม ถ้าเขามีความสามัคคีธรรม รบอีกร้อยครั้งก็แพ้ทั้งนั้นนะ”

อชาตศัตรูถึงส่งวัสสการพราหมณ์ไปยุไปแหย่ ยุแหย่ให้เขาแตกกัน แตกความสามัคคีกัน พอ
เขาแตกความสามัคคีกัน เขาไม่ร่วมมือกันแล้ว อชาตศัตรูไปตีเรียบร้อยเลย

ดวงตาของโลก สิ่งการสิ่งใดไว้ ถ้าใครประพฤติปฏิบัติตามมีแต่เจริญรุ่งเรืองทั้งนั้น มีแต่
ความมั่งคั่งทั้งนั้น

แต่ด้วยเวรกรรมของสัตว์ไฉน อชาติศัตรูส่งวิสกการพราหมณ์ไปยุไปเหยย ยุเหยยให้มันแตกแยก ยุเหยยให้มันผิดใจกัน ยุเหยยมันซะ สุดทำยแล้วเวลายกไปตี เขาไม่ร่วมมือกัน เรียบร้อย

นี่ดวงตาของโลก สิ่งที่ว่าเวลาพระอนันท์เป็นพระโสดาบันๆ ไฉน เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ยังต้องการคนคุ้มครองคนดูแลไฉน ถ้ามันเป็นสัตว์จะเป็นความจริง มันเป็นธรรมๆ ฟังธรรมๆ เพื่อหัวใจดวงนี้

ทั้งๆ ที่เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เราก็มีศักยภาพ เราก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน เราก็มีศักดิ์ศรี เราก็มีสติปัญญาเหมือนกัน ทำไมต้องฟังธรรม

ฟังธรรมเพราะธรรมกับโลกไม่เหมือนกัน เรื่องโลกๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถามพระอนันท์ไฉน กษัตริย์วัชชีเขายังสามัคคีกันอยู่ไหม นี่เรื่องโลกๆ เพราะอะไร สิ่งนี้มันเป็นเรื่องโลก เรื่องวัฒนธรรม เรื่องสังคม

สิ่งที่กษัตริย์ชาววัชชีบุตรทำบุญทำบาปอะไรมา นั้นนะเรื่องเวรกรรม มันมีเวรมีกรรมของมันไฉน ถ้ามีเวรมีกรรมของมัน หัวใจมันมีติดบอด มันไม่ยอมฟังใครทั้งสิ้น ถ้ามันมีอำนาจวาสนาบารมีขึ้นมา มันชวนชวายเอง มันแสวงหาเอง มันฝึกหัดปฏิบัติของมันขึ้นมาเอง

ถ้ามันมีอำนาจวาสนาของมัน ถ้าอำนาจวาสนาของมัน มันเป็นเรื่องมารที่มันครอบงำ มันแหกคอก มันถูมันไถ มันไม่ยอมฟังใครทั้งสิ้น กรรมของสัตว์

ที่นี้กรรมของสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไฉน ปรรณารือสัตว์ชนสัตว์ มาได้มากได้น้อยขนาดไหน เข้าถึงญาณ เอาแต่คนที่มีอำนาจวาสนา เอาเฉพาะหัวใจดวงเดียวก็ยิ่งดีกว่า ดีกว่าคนทั้งโลก

คนทั้งโลก พุดไปมันเอาสี่ข้างเข้าถุทั้งนั้นนะ แต่ถ้าคนที่เขามีอำนาจวาสนา เขาแสวงหาของเขาอยู่แล้ว แล้วถ้ามีใครชี้หน้าๆ ชี้ทางออกให้ไฉน

หลวงตาพระมหาบัวท่านบอก ไฉนคอก วัไฉนคอก ใครอยู่ปากคอก ใครเปิดคอกมันออกก่อน

นี่มันอยู่ที่ปากคอก แต่ไม่มีใครเปิดให้ ไม่มีใครเปิดให้ก็เหมือนคอกนั่นแหละ แต่ใครเปิดประตูให้ มันออกจากคอกตัวแรกเลย หัวใจของเราที่มันแสวงหา ที่มันชวนขวายเป็นมันไง

ถ้ามันแสวงหา มันชวนขวายเป็นมัน ฟังธรรมๆ ฟังธรรมเพื่อหัวใจดวงนี้ ถ้าหัวใจที่มันหยาบกร้าน มันฟังแล้วมันไม่เข้าใจ ฟังแล้วมันไม่รู้เรื่อง ไม่รู้เรื่องบอกว่า หมดยุคหมดสมัย เขาเลิกปฏิบัติกันแล้ว ใ้เราจะมาเป็นคนโบราณ มาย่าอยู่กับที่ เขาเจริญงอกงาม

เจริญตรงไหน เห็นตายหมดละ ถึงสุดทำแล้วเข้าเชิงตะกอนทั้งนั้นนะ เจริญตรงไหน เจริญที่ไหน

ถ้ามันเจริญๆ มันต้องเจริญที่หัวใจดวงนี้สิ อยู่โคนไม้ก็มีความสุข อยู่ที่ไหนก็ดีงามทั้งนั้น หันไปคูสิ กระเสือกกระสนวิ่งกันเกือบเป็นเกือบตาย ได้สิ่งใดเป็นขึ้นเป็นอันมา

การครองเรือนนี้แสนยาก วิดทะเลทั้งทะเลเอาปลาน้อยๆ ตัวเดียว นี่เป็นคำพูดขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เวลาของเราละ เราเห็นภัยในวัฏสงสาร เราเสียสละมาแล้ว เราบวชเป็นพระ บวชเป็นนักรบไง ถ้าบวชเป็นนักรบขึ้นมา สิ่งใดที่มันเป็นธรรมๆ เราเห็นด้วยหูด้วยตา มันมีสติมีปัญญา มันเตือนสติเรา มันเตือนเราเลยนะ สังเวช มันสังเวชไง สิ่งที่มีสังเวชๆ สังเวชเพราะอะไร

สัตว์โลกมันเป็นไปตามกรรม แล้วเราก็เป็นสัตว์โลกตัวหนึ่งเหมือนกัน สัตตะผู้ผู้มีเวรมีกรรมมาเหมือนกัน แต่ด้วยอำนาจวาสนาได้มาบวชเป็นพระ ได้บวชเป็นพระขึ้นมาจะได้ฝึกหัดประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ถ้าฝึกหัดประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ถ้ามันมีสติมีปัญญา มันมองเห็นสิ่งใดขึ้นมา มันเห็นเป็นคุณทั้งนั้นนะ มองแล้วมันสลดสังเวชไป

ถ้ามันสลดสังเวช มันไม่คิดไปเอาฝันเอาไฟมาเผาตัวเองไง ถ้าไม่คิดเอาไฟเอาไฟมาเผาตัวเอง ใ้หนูก็ดี ใ้นี้ก็ดี ที่อื่นดีไปหมดเลย แต่ของกูไม่ดีอย่างเดียวเท่านั้นนะ เห็นไหม เวลามันเผาตัวมันเอง

ที่ไหนมันดี ใครจะดีใครจะชั่วมันเรื่องของเขา ใจเรื่องของเรา เอาที่ใจเรานี้ไง ถ้าเราเอาใจ
ของเรานี้ เรามีสติมีปัญญาเท่าทันหัวใจ ใจโฮ! โลงปลอดไปร่งหมดเลย

จิตหนึ่ง จิตดวงนี้มีคุณค่าที่สุด แล้วจิตดวงนี้มีสติมีปัญญาเท่าทันจิตของตน แล้วถ้าไป
เทียบเคียงกับคนอื่น นู่นก็ดี นี่ก็ดี ไปทำไม นู่นก็ดี นี่ก็ดี เขามีความสุขจริงหรือ เขาหน้าขึ้นนอกตรม
หน้าขึ้นบาน เข้าสังคม แหม! ระวังเชียว ออกไปคอตก

เราเคยเห็นมานะ เคยไปจำพรรษาอยู่ พระนี่ แหม! เวลาอยู่ในสังคม อยู่ในกลุ่ม ใจโฮ! พุดมี
ความสุขมาก แล้วเขาก็กลับไปกุฎ แล้วเราก็กลับกุฎเราไป พอผ่านไปนะ เห็นกลับไปนั่งคอตก

เห็นแล้วสะอีกเลยนะ เมื่อกี่ยังพุดอาจหาญมากนะ แหม! ใหญ่โตมาก เวลากลับไปกุฎของเขา
เขา ไปนั่งหงอคนเดียว เขาไม่เห็น เขาไม่รู้ แต่เราเดินผ่านไปพอดี นั่งคอตกอยู่คนเดียว เราเห็น
แล้ว ใจโฮ! เฮ้ย! เมื่อกี้ไม่เป็นอย่างนี้หรือ เมื่อกี้เห็น แหม! เยี่ยมๆ เลย พอกลับไปกุฎไปนั่งคอตกอยู่
คนเดียว

นี่ไง ถ้ามีหุมีตา เวลาเขาเล่นหมากรุก ตาม้า ม้าเวลามันโขก เวลารุกฆาต ต้องกินตัวหนึ่ง รุก
ฆาต รุกฆาตกิเลสในหัวใจของตน มีสติมีปัญญาไง ตาม้า มีสติมีปัญญาเดินหมาก แล้วถึงเวลา รุก
ฆาต กินเลยตัวหนึ่ง ยิ่งไล่ขุนจนกลางกระดานเลย ตาม้า

นี่ก็เหมือนกัน หัวใจของเรา เราก็มีหุมีตาทั้งนั้น ถ้ามีหุมีตาของเรา เราฝึกหัดปฏิบัติขึ้นมา ถ้า
มีสติมีปัญญา ดูสิ่งใดแล้วให้พิจารณา คิดของเรา

เวลาผู้ที่ฝึกหัดปฏิบัติ เราก็ปฏิบัติมาทั้งนั้นนะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ วิญญาณ
รับรู้ในอารมณ์ความรู้สึก ถ้าเราใช้ปัญญาอยู่นะ มันก็ได้ยิน มันก็เห็น ทำไมมันไม่รู้

อ้อ! วิญญาณรับรู้มันไม่รับรู้ มันไม่สมบูรณแบบของมัน อายตนะ เห็นไหม อายตนะ
ภายนอก อายตนะภายใน ถึงกระทบมันก็ไม่รับรู้ของมัน เพราะมันขาดวิญญาณในขั้น ๕

ถ้าวิญญาณในขั้น ๕ มันสมบูรณแบบของมัน มันก็เป็นอารมณ์ มันก็เป็นความรู้ เรื่องนั้น
เรื่องนี้ เรื่องนี้เรื่องนั้น

ถ้ามันไม่ทันนะ มันเห็น เห็นก็เห็น เห็นแก่อๆ เขินๆ เห็นแล้วไม่รับรู้คืออะไร นั่นนะมันไม่สมบูรณ์แบบในชั้น ๕ ชั้น ๕ ไม่สมบูรณ์แบบมันเป็นอารมณ์ไปไม่ได้

แต่ถ้ามันเป็นอารมณ์ไป มันเป็นอารมณ์ไปเพราะโดยข้อเท็จจริงของชั้น มันก็หมุนของมันไปอย่างนั้นแหละ แต่ถ้ามีสติมีปัญญา มันเท่าทัน มันหยุดของมันเป็นชั้นๆ วิชาญาณรับรู้ใหม่ รับรู้ขึ้นมา มันก็ผ่านไปๆ มันก็มีของมันอยู่อย่างนั้นนะ ถ้ามีสติมีปัญญา ตาม้า ตาที่มีสติมีปัญญาเท่าทัน มีธรรมในหัวใจของตน มีสติสัมปชัญญะแล้วฝึกหัดปฏิบัติของเรา

เพราะเราเป็นนักรบ เราจะรบกับกิเลสต้นหาความทะยานอยากในหัวใจของตน ถ้ารบกับกิเลสต้นหาความทะยานอยากในหัวใจของตน จะไปรบกับอะไร กองทัพหรือ กองทัพมันก็มีอาวุธสำหรับรบ

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปบิณฑบาต เวลาพวกพราหมณ์เขาเสียดเขาใส่ใจ “สมณะก็ทำอะไรไถนากินเองสิ มาเที่ยวขอชาวบ้านเขากินได้อย่างไร”

“โอ้! เราก็กินไถนาเหมือนกันนะ สติเป็นเชื้อก ปัญญาเป็นผาล”

นี่เหมือนกัน เวลากองทัพๆ กองทัพเขามีอาวุธของเขา เขามีปืนใหญ่ เขามีเครื่องบิน เขามีรถถัง เขามีทุกอย่างพร้อม นี่เวลาออกรบไป

เราเป็นนักรบรบกับกิเลสต้นหาความทะยานอยากในหัวใจของตน อะไร ก็มรรค ๘ ใจ สติ ชอบ งานชอบ เพียรชอบ ก็เป็นอาวุธใจ ฟันเฟืองธรรมจักร จักร ๘ ซีก มันหมุนของมันไปไป

เวลาทางโลกเขาเป็นกงจักร กงจักรมีแต่ทำลายกัน ดูสิ เวลาเครื่องหมายของทหารเป็นกงจักรเลยละ มันจะหมุน มันจะพิฆาตเข้าศึกเลยละ

ใจของเราเป็นธรรมจักร มีสติมีปัญญา มันจะไล่ต้อนเข้ามาในหัวใจของตน สิ่งนี้ถ้ามันเป็นธรรมๆ ฟังแล้วมันสะเทือนใจ มันสะเทือนใจ ทำไมเราทำไม่ได้ อย่างนั้น ทำไมเราทำไม่เป็น ทำไมเราทำไม่ได้

เราอยู่กับครูบาอาจารย์อย่างนี้ เวลาครูบาอาจารย์เทศน์ขึ้นมา ถ้าเราเคยทำได้ทำเป็น เออ! พยาน เราก็หมุ่นอยู่นี่ไง ของเราก็หมุ่นอยู่นี่ หลวงตาเทศน์ เออ! เราก็ทำอย่างนี้ ถ้าทำอย่างนี้เราก็ถูก ใจ นี่ใจ ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมมฺกฺคฺคฺมฺตฺตมฺมํ นี้ขนาดครูบาอาจารย์เทศน์ว่าภาระนะ ถ้าหัวใจเราปฏิบัติของเรา เราเป็นความจริงของเราขึ้นมา ถ้าเป็นความจริงขึ้นมา

มันเป็นจริงหรือไม่จริงละ

ถ้ามันไม่จริงมันก็เป็นมิจฉา เวลาเป็นสัญญาาก็เปรียบเทียบเทียบเคียงขึ้นมา แต่ถ้าเราฝึกหัดปฏิบัติ พระบวชใหม่ๆ ทนคำสั่งสอนไม่ได้ใจ นี่ก็พระบวชใหม่ๆ มันจะเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาให้หัวใจของตนหรือไม่ใจ ถ้ามันเป็นจริงเป็นจังในหัวใจของตนขึ้นมา มันมีสติ มันเท่าทันอารมณ์ไง แล้วพอเท่าทันอารมณ์มันก็ลดความทุกข์ใจ

เวลาความทุกข์ความยากขึ้นมา เวลากิเลสมันบีบบีบไฟในหัวใจของตน กิเลสมันบีบบีบไฟ มันก็ผ่านขั้น ๕ นี้แหละ มันก็ผ่านอารมณ์ความรู้สึกเรานี้แหละ นี่ใจ สิ่งที่สมุทัยเจือปนมาๆ ก็มี ความรู้สึกนี่ก็คิด

สมุทัยคือกิเลส นี่ใจ กิเลสที่มันเจือปนกับอารมณ์ความรู้สึกของตน ทั้งๆ ที่เราก็คิดเหมือนกัน นี่แหละ แต่คิดเจือปนด้วยกิเลส คิดด้วยความไม่รู้ คิดด้วยความเผอเรอ คิดด้วยความอยู่ในอำนาจของมารใจ คิดเป็นโลกใจ

เวลาคุยกัน แหม! อาจหาญนะ ฉะฉานใจ กลับไปปฏิบัติไปนั่งคอตกอยู่คนเดียว เบื้องหลังใจ เบื้องหน้าเขา ไอ้โฮ! อาจหาญ เก่งกล้า เวลาออกจากสมาธิใจ ออกจากไอ้สู่มหัวกันนั้นนะ เขาไปนั่งคอตก

ไอ้เรา เวลาคุยกันเราก็นั่งฟัง เสร็จแล้วเราก็กลับปฏิบัติเหมือนกัน ผ่านไปเห็นนั่งคอตกเขียว เวลาเอาจริงเอาจัง นั้นน่ะนักรบพ่ายแพ้สงครามของตัวเองทั้งสิ้น เวลาคุยกันในสังคัม แหม! อาจหาญนัก

เวลาถ้าเป็นจริงเป็นจัง แต่ไม่ได้ยกหางนะ เวลาของเราเดินจงกรมทั้งนั้นนะ อยู่ที่ไหนถ้าพ้นจากข้อวัตรนะ ใส่องบไม่นั่งสมาธิก็เดินจงกรม จนพระเจ้าเดินผ่านไปผ่านมา เขาบอกว่า มึงไม่ต้องไปหรอก มันเดินจงกรมอยู่ จนเขายอมรับนะ

ในสังคม กูไม่รู้ไม่ชี้กับมึง แต่เวลากูแยกไปแล้ว ทางจงกรมของกู เข้าทางจงกรม ไม่ไปนั่งคอตก ไม่ไปนั่งเอาคอกพาดเขียง ให้กิเลสมันย่ำยีใจ เก่งมันต้องเก่งอย่างนั้น นักรบ นั้นธรรมจักร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง นี่ทางของสมณะเป็นทางกว้างขวางไป

ทางของฆราวาสเป็นทางคับแคบ คับแคบเพราะเวลาต้องทำมาหากิน ถ้ามีครอบครัวก็ต้องดูแลครอบครัวของตัวเอง เวลาครอบครัวเขาหลับนอนเสร็จแล้วค่อยมานั่งภาวนา แล้วก็มาปรับทุกข์ใจ เราภาวนาน้อย เราไม่มีเวลา เราไม่เหมือนนักปฏิบัติ ๒๔ ชั่วโมง

แล้ว ๒๔ ชั่วโมงเวลาไปวัดไปวาไปทำไม

ไปสูมหัวนินทากันไป

ถ้าเขาจริงเขาไม่สูมหัวไป ๒๔ ชั่วโมง เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาตลอด เราทำอย่างนั้น มีพยานทั้งนั้นนะ ใต้ที่พูดนี้ เพราะเวลาเขาวิจารณ์กันแล้วมันก็มาเข้าหูเราหมดไป

มึงไม่ต้องเข้าไปหรอก มันเดินจงกรม

ใส่อจhornไม่เชื่อ เข้าไป เออ! ท่านเดินจงกรมจริงๆ

ก็เขานินทากันไป เขานินทา เขาจับตาดูเราอยู่

นี่เวลาปฏิบัติไป ฉะนั้น เวลาหลงตาเทศน์ ครูบาอาจารย์ท่านเทศน์ ถ้าเราทำของเรา เราเป็นจริงของเรา

เราไม่ใช่ว่า โอ้ย! เราหัวเดียวกระเทียมลีบ พระที่อื่นเขามีแต่ความสุข สูมหัวคุยกันสนุกสนาน ใ้เราก็ต้องมาปลีกวิเวก ต้องมาปฏิบัติอยู่คนเดียว โอ้ย! ทุกข์เจียนตาย

ทุกข์เจียนตายจริงๆ จิตมันเสื่อม สมาธิมันไม่ลง เวลาลงมันมีแต่ความสุขมาก แล้วความสุขมากมันมีอยู่จริง แล้วมีอยู่จริงอยู่ที่ใจดวงนี้ไง

ใจเวลามันไม่ลง มันทุกข์มันยากขนาดไหน เวลาจิตมันมีความสุข มีความสงบสุขมาก แล้วสู่ความสุขนี้อันตราย อันตรายที่ว่าเดี๋ยวมันก็ต้องเสื่อมลง ฉะนั้น มันสงบสุขแล้วมันยกขึ้นสู่วิปัสสนา เราจะต้องรักษาไม่ให้มันเสื่อมลง จะต้องให้มันพัฒนาขึ้นไป

สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน

วิปัสสนากรรมฐานใช้พลังงานแล้ว มันกำลังมาก ใช้กำลังไปแล้วกำลังมันอ่อนลง ต้องวางอย่าเสียตาย อย่าประมาท อย่าทำสุกเอาเผากิน วาง วางแล้วกลับมาทำความเข้าใจให้มันมีกำลังขึ้นมา มีกำลังขึ้นมา จากสมถกรรมฐาน พอปล่อยก็เข้าสู่ปัญญา ปัญญามันก็แยกมันก็แยกของมัน พยายามรักษาดูแล ชุติคุณค้นคว้าหากิเลส

กิเลสนี้ เราเจอมันตั้งแต่ปีแรกๆ เจอมันนิ่งเลยละ เอ๊ะ! มันมีอย่างนี้ด้วยหรือ ตำราเขาบอกนี่ว่าจิตเป็นนามธรรมๆ แล้วทำไมมันจับต้องได้ขนาดนี้ละ อ้อ! แต่มันก็ อ้อ! อยู่แล้ว เพียงแต่มาวิจัยไง อ้อ! อ้อ!

ฉะนั้นบอกว่า ไม่เห็นกิเลส ฆ่ากิเลสไม่ได้ ไม่รู้จักกิเลส ฆ่ากิเลสไม่ได้

“กิเลสเป็นนามธรรม จะรู้จักมันได้อย่างไร”

แสดงว่ามิงภาวนาไม่เป็นนั่นนะ ใ้ฉันี่เหมือนกุเลย เมื่อก่อนกุเป็นอย่างนี้ กูก็คิดแบบเขาแน่แหละ แต่พอไปเจอเข้า เอ๊ะ! ไ้โฮ! ไ้โฮ! มันไม่เหมือนกับที่เราจะมาเลย มันไม่เหมือนที่เราคาดหมาย เราคาด เราหมาย

อ่านมาหมดนะ วินัยมุขเล่มหนึ่ง เล่มสอง เล่มสาม บุปผสิกขา ค้นคว้ามาก็กลัวจะภาวนาผิดไ้ ก็ศึกษาค้นคว้ามาทั้งนั้นนะ กิเลสนี้อ่านจนชำนาญเลยละ กูรู้จักชื่อมิงทั้งนั้นนะ เดียวกุเจอมิงแน่ๆ เลย แต่พอเจอเข้า เอ๊ะ! ไ้โฮ!

ฉะนั้น เวลาหลวงตาพระมหาบัวท่านพูดไป ท่านเทศนาว่าการ งานในวงพระกรรมฐานที่สำคัญมากมีอยู่ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือการซุดคู้คั่นคว่าหากิเลส

ฉะนั้น คนที่ทำสมาธิๆ แล้วที่เทศนาว่าการกันอยู่นี้ไง ทำสมาธิแล้วเดี่ยวปัญญามันจะเกิดเองนั่นแหละ คือเขาไม่เคยเห็นกิเลส คนที่ไม่เคยเห็นกิเลส คนไม่รู้จักกิเลส จะพูดอย่างนั้นทั้งหมด

“ทำสมาธิเดี่ยวปัญญาจะเกิดเอง เดี่ยวปัญญามันจะมาเอง ถ้าใช้ปัญญาไปเลย ใช้ความคิดไปเลย ภาวนาไปแล้วนะ พอมันถึงที่สุดแล้วนะ สมาธิมันจะมาพร้อมกันเลย มันจะเป็นมรรคทันทีเลย จะฆ่ากิเลสทันทีเลย”

โฮ้! ฟังแล้วปวดหัว

แต่เวลาคุณฟังหลวงตาเทศน์นะ เออ! อย่างนี้สิ ภูทำอย่างนี้ อย่างที่หลวงตาเทศน์นี้ เออ! คล้ายกันเลย คล้าย มันเหมือนกันไม่ได้เพราะจิตนิสัยไม่เหมือนกัน แล้วกิเลสก็คนละตัวด้วย

ถ้ากิเลสในใจของหลวงตาพระมหาบัว พระมหาบัวท่านก็ใช้มรรคของท่านชำระล้างกิเลสในหัวใจของท่าน

กิเลสของกูๆ ใครจะชำระให้กู มันไม่มีหรอก มันก็ต้องกูนี้แหละต้องจับกิเลสของกูเอง

แล้วถ้ากูไม่รู้ละ กูก็บ๊าบอคอแตกไปกับเขานั่นไง

ฉะนั้น ใครจะชำระล้างกิเลสให้ใครมันเป็นไปไม่ได้ มันเป็นไปไม่ได้

ผู้ที่เขาภาวนาเป็น เขาซุดคู้คั่นคว่าของเขา เขาเจอกิเลสของเขา ถ้าเขาเจอกิเลสของเขา ถ้าเขาไม่เจอกิเลสของเขา เขาจะยกขึ้นสู่วิปัสสนาไม่ได้ เพราะไม่มีเหตุไม่มีผลพอ

ถ้ามันเห็นกิเลสของตน ถ้ามันจับกิเลสของตนได้ แล้วมันยกขึ้นสู่วิปัสสนาได้ นั่นมันมีเหตุมีผลของมัน ถ้ามีเหตุมีผลของมัน นี่ไง สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานไง มันชัดเจนของมัน ถ้าผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามความเป็นจริงแล้วมันชัดเจนของมันไง เพราะอะไร เพราะมันมีตา ตาม้า ตาที่ฉลาด จักขุญาณไง เวลาเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาะ เวลาเกิดจักขุญาณ

เขาว่า มันหลับตาลืมตา มันจะเห็นได้อย่างไร

หลับตาลืมตานี้เรื่องไร้สาระมากๆ เรื่องจริงๆ แล้ว ใจที่มันเปิดตา จักขุญาณ ญาณของจิตที่มันรู้มันเห็นนั่นนะ ถ้าไม่รู้เห็นมันจะรู้ธรรมได้อย่างไร จิตที่เป็นธรรมๆ มันเป็นธรรมอย่างไร แล้วถ้ามันจะเป็นธรรม ใครเป็นคนเป็นธรรม

หมูหมากาไก่อ้นะ เวลาถ้าเป็นสัตว์ มันก็เป็นธรรมชาติของสัตว์เดรัจฉาน หมูหมากาไก่อ้ามันเป็นชื่อ เราเกิดเป็นคน พ่อแม่ตั้งชื่อไ้อ้หมา พ่อแม่ตั้งชื่อไ้อ้หมู จะหมูหมากาไก่อ้ามันมีสติมีปัญญาของมันขึ้นมา ถ้ามันมีสติมีปัญญาขึ้นมา มันมีวิปัสสนาของมันขึ้นมา มันจะเป็นหมูหมากาไก่อ้าขนาดไหนมันก็จะรู้ธรรมในใจของมันเอง ถ้ารู้ธรรมในใจของมัน มันจะบรรลุธรรมของมันเอง

หมูหมากาไก่อ้นั้นเป็นแค่ชื่อ แต่ถ้าเป็นความจริงมันต้องเป็นมรรค แล้วถ้าเป็นมรรค ใครจะทำเป็นมรรคขึ้นมาได้อย่างไรถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ หรือไม่มีการประพฤติปฏิบัติตามความเป็นจริงไป

ถ้ามันมีการประพฤติปฏิบัติขึ้นมาตามความเป็นจริง ถ้าใจมันเป็นธรรมขึ้นมา มันมีสติมีปัญญาไป เพราะมันมีตาม้า ตาที่ฉลาด ตาที่เป็นมรรค ตาที่มันแยกมันแยะ แยกแยะกิเลสในใจของตน

มันแยกมันแยะนะ แล้วมันเป็นตามข้อเท็จจริง มันเป็นตามธรรมและวินัยเป็นศาสดาของเรา เป็นธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตทังคปหาน รู้เท่าๆ เวลามันรู้เท่า รู้ด้วยสติด้วยปัญญา

ถ้ารู้เท่าด้วยสติด้วยปัญญานะ ถ้ามันเป็นเรื่องสังคม เรื่องโลก ปัญญาอบรมสมาธิ มันก็เป็นความรู้สึกนึกคิดขึ้นมา แต่มีสติขึ้นมามันก็เป็นปัญญาอบรมสมาธิ ปัญญาอบรมสมาธิเพราะตรีกในธรรม เพราะตรีกในธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เทียบเคียงกับอารมณ์ความรู้สึกของตน มันก็หยุด นั่นนะปัญญาอย่างนั้นก็รับรู้ได้ ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิถูกต้องชอบธรรม

ที่ว่ารู้ธรรมเห็นธรรมๆ นั้นนะเป็นปัญญาอบรมสมาธิทั้งนั้นนะ แต่เขาไม่รู้ว่าเป็นปัญญา
อบรมสมาธิเพราะมันเป็นมิจฉาใจ

แต่ถ้าเป็นสัมมา เพราะเป็นความตั้งใจว่าขณะนี้เราจะใช้ปัญญาอบรมสมาธิ คือใช้
สติปัญญาเท่าทันความคิดให้มันหยุดคิด นั่นก็เป็นสมาธิ เป็นสมณะใจ

ถ้าเป็นนักรบๆ ไปด้วยมรรคด้วยผลใจ ไปด้วยธรรมจักรใจ ถ้ามันพอใช้ปัญญาอบรมสมาธิ
ถ้ามันหยุดคิดๆ หยุดคิด แล้วถ้ามันจิตเห็นจิต นั้นมันจะเห็นกิเลสใจ

คิดเท่าไรก็ไม่รู้ๆ คิดแบบโลกๆ ใจ ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธิ คิดให้หยุดคิดใจ เวลามันหยุด
แล้ว หยุดแล้วก็มีกำลัง ถ้าหยุดแล้วมีการระสมต่อเนื้อจะมีกำลัง ถ้ามีกำลังมันจะเห็นจิตนอก จิต
นอกมันก็เห็นอาการของจิตนี้ใจ เห็นสติปัฏฐาน ๔ นี้ใจ มันก็เห็นกิเลสนี้ใจ ถ้าเห็นกิเลสนะ อ้อ! อ้อ!

เรียนมา ศึกษามาปริยัติขนาดไหน สาธุ ธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น
เป็นของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ของเรา ถ้าของเรา เราต้องรู้ต้องเห็น ถ้ารู้เห็นก็เห็นสติปัฏฐาน ๔ นั้น
แหละ เห็นนี้ อ้อ! อ้อ! อ้อ!

กิเลสตัวแบนๆ หรือตัวกลมๆ มันจะเป็นตัวแบนหรือจะเป็นพยาธิตัวดี

แต่ถ้ารู้ถ้าเห็น นี่ขุดคุ้ยค้นคว้าหากิเลส นี่นักรบ ไปด้วยธรรมจักร ไปด้วยความเพียรชอบ รบ
ด้วยความมุมานะการประพฤติปฏิบัติการกระทำของนักรบ

เราบวชเป็นพระใจ เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาของเรา ผีกัด อย่าเบื่อหน่าย เวลาเบื่อหน่าย
ทำวันแล้ววันเล่า ทำทุกวัน

เราก็ทำ ทั้งวันๆ นะ ครูบาอาจารย์ที่ปฏิบัติท่านก็ทั้งวันๆ แล้วครูบาอาจารย์ยังให้กำลังใจ
ตลอดเวลา แล้วผีกัดขึ้นมาให้มันเป็นความจริงขึ้นมาในใจของตน แล้วถ้ามันเป็นความจริงขึ้นมา
ในใจของตน มันทำแล้วมันมีความสุข แล้วสาธุ มันเทียบถึงธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้า อย่างที่ว่าเราเป็นนี่ใจ

พระสารีบุตรไม่เชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย ทั้งๆ ที่ประวัติพระสารีบุตรใจ
เริ่มต้นเป็นคนหยาบช้า รวยมาก มีเงิน เป็นเศรษฐี เทียวหาความสุข เวลาถึงเวลาบุญมาถึง ไม่มีรสชาติ
เลย ไม่มีความสุขเลย ก็มาบวช ไปบวชกับสังขชัย ให้สังขชัยสอน มีสติปัญญา ก็ศึกษาจนจบ จนหมด
ไส้หมดพุง มันก็ไม่ได้เรื่อง

เวลามาเจอพระอัสสชิ ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ บรรลุธรรมขึ้นมา ไปฝึกฝนกับองค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าอีก ๑๔ วันเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ไม่เชื่อเลย

ก็ความเชื่อ พอดความจริง อี้! อี้! จะเชื่อใคร ก็ของจริงของกู แต่เคารพพระพุทธเจ้าใหม่
โคตรเคารพเลย ไม่เคารพจะเป็นอัครสาวกเบื้องขวาหรือ ทำงานแทนพระพุทธเจ้าได้เลย แต่ก็ไม่เชื่อ
เลยละ เพราะทำแทนพระพุทธเจ้า ต้องคอยส่งเอกสารไปเอกสารมาหรือ นี่พูดถึงแสดงธรรม ผัวะ!
ผัวะ! ผัวะ! เลย เพราะใจเป็นธรรม ออกได้ตลอดเวลา นี่เวลาถึงที่สุดไป

แต่เวลามารมณ์ครอบงำอยู่ เราก็ต้องพึ่งพาอาศัย เวลามารมณ์ครอบงำหัวใจ มันเริ่มต้นจาก
กิเลสอยู่ที่ฐิติจิต พญามารนอนกระดิกเท้าอยู่ที่ฐิติจิต คือจิตเดิมแท้ของจิตที่เวียนว่ายตายเกิดใน
วัฏฏะ เทวดา อินทร์ พรหมเป็นทิพยสมบัติ ภูตผีปีศาจเป็นนามธรรม มารมณ์นอนอยู่ฐิติจิตหมดนะ
แล้วมาเกิดเป็นเรานี้ละ แล้วใครนอนอยู่

แล้วความคิดนี้ ความคิดเกิดจากสถานะของความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ โดย
สัญชาตญาณของมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด แล้วก็คิดธรรมะของพระพุทธเจ้าไป คิดธรรมะของ
พระพุทธเจ้าไป คิดธรรมะของพระพุทธเจ้าไป แต่ธรรมะของตัวเองไม่มี

ธรรมะของตัวเองละ

เอ๊ะ!

สมถกรรมฐานยกขึ้นสูวิปัสสนา วิปัสสนาด้วยภาวนามยปัญญา ปัญญาที่มันแยกมันแยะ
ของมันขึ้นไป มันของเราทั้งนั้น

จิตดวงใดไม่มีมรรค จิตดวงนั้นไม่มีผล

จิตดวงใด มรรค ๘ ธรรมจักร ก้าน จักร ก้านของกงล้อ ๘ ก้าน ถ้ามันหมุน มันหมุนอย่างไร เวลามันหมุนของมัน จักรมันเคลื่อน เคลื่อนอย่างไร เวลาปัญญามันตีว๊วๆ เพราะอะไร เพราะ ธรรมจักรมันจะบดมันจะบีบไฉน

นี่ไง เวลาเกิดสงคราม สงครามที่เขารบราฆ่าฟันกัน เขามีอาวุธ ตอนนี้อยู่โดน โฉ่โฮ! โดนพิฆาตทำลายซ้ำศึก เดี่ยวเขาก็พิฆาตกลับ เขาก็สร้างโดนได้ โดนมีชายอยู่ทั่วไป ใครเอามาติดตั้ง เขาก็ถล่มได้ทั้งนั้นนะ โดนพิฆาต รบกันด้วยซ้ำศึก

แต่ของเรารบ รบกับกิเลสไง พระพุทธศาสนานะ ขณะตนเองประเสริฐที่สุด ขณะความรู้สึกรู้สึกนึกคิดเรานี้ อย่าเบียดเบียนใคร อย่าทำร้ายใคร

คิดจะเบียดเบียน คิดจะทำร้าย เท่ากับทำร้ายตัวเอง แล้วทำร้ายสองเท่าสามเท่า

เราไม่เบียดเบียนใคร ใครผิด ถ้าสุดวิสัยที่เราจะตักเตือนได้ กรรมของสัตว์ เอ็งทำไปเถอะ กรรมของเอ็งทั้งนั้นนะ เอ็งสร้างไปเลย กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา ใครเป็นผู้ทำ คนนั้นเป็นผู้รับกรรมทั้งสิ้น มันสุดวิสัยถ้าเขาจะทำ เชิญเลย ตามสบาย ของเขาทั้งนั้น ไม่ใช่ของเรา

แต่ถ้าเราเป็นหมู่เป็นคณะกัน ถ้าเราเตือนกันได้ เราคุ้มครองดูแลกันได้ ถ้าเขาเชื่อเขาฟังก็เป็นประโยชน์กับเขา ถ้าเขาไม่เชื่อไม่ฟัง เขาจะทำเต็มไม้เต็มมือของเขาก็เชิญตามสบาย เพราะเราไม่เกี่ยวไง เราไม่ได้รับเวรรับกรรมอันนั้นนะ

แต่ถ้าความเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้มันสะเทือนกัน มันสะเทือนกันเพราะสิ่งที่มันจะหมุนเวียนไป มันมีการขัดการแย้งกัน แต่ทำไปเถอะ ใครทำของคนคนนั้น กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา ใครทำมา คนนั้นก็ไป ทำบุญก็ได้บุญ ทำบาปก็ได้บาป มันเป็นเรื่องจริงข้อเท็จจริงในพระพุทธศาสนา

แล้วเรามาบวชเป็นพระ เราเป็นนักรบอยู่นี่ไง ถ้าตาม้าจะรุกรณา รุกฆาตกิเลสในใจของตัว ตัดแข่งตัดขามันเป็นขั้นเป็นตอน

ถ้ามีสติปัญญา ปัญญาอบรมสมาธิมันก็มีความสุข มันหยุดคิด ถ้าเห็นสติปัญญา ๔ ตามความเป็นจริง พิจารณาของมันไปมันก็ปล่อยวางชั่วคราวๆ เวลาถึงที่สุด สมุจเฉทปหาน กิเลสตาย กิเลสตายจริงๆ ตายเห็นๆ

ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราเน้นย้ำทุกวัน “ตั้งแขนขาด”

ท่านเปรียบเทียบนะว่า กิเลสมันขาดตั้งแขนขาด

คำว่า “แขนขาด” มันตัดแขน ตัดแขนตัวเอง เราไม่รู้จักหรือมีความรู้สึกหรือว่าเราได้ตัดแขนของเรา เวลาสมุจเฉทปหาน ขณะ นิโรธ เหมือนกัน ดับ ดับทุกข์ นิโรธ สว่างโพล่ง มหัศจรรย์ มหัศจรรย์เพราะบรรลุดธรรม

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิด โลกธาตุหวั่นไหว ตรัสรู้ โลกธาตุหวั่นไหว แสดงอัมมจักขุ โลกธาตุหวั่นไหว ปลงอายุสังขารปรินิพพาน โลกธาตุไหวหมด

นี่ก็เหมือนกัน เวลาเราดูเราเห็นสิ่งใด หัวใจสั่นไหว กิเลสขาดเป็นชั้นเป็นตอน ถ้าเป็นมรรคเป็นผล เป็นพระกรรมฐานสายหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นที่ท่านประพฤติปฏิบัติตามความเป็นจริง ถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นในหัวใจแล้วมันจะคิดชั่วคราวได้อย่างไร แคื่บรรลุดธรรม ไม่สืลัพท์ตปรามาสๆ

คำว่า “สืลัพท์ตปรามาส” คือไม่ลูปคลำศีล ศีลจะชัดเจน ศีลในหัวใจมันจะชัดเจนของมันแล้วไม่ลูปไม่คลำ ไม่ลูปไม่คลำเพราะมันปรารธนาคู่ที่ ๒ คู่ที่ ๓ คู่ที่ ๔

ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล ทำให้ทำความสงบของใจได้ง่ายขึ้น

สมาธิ สร้างภาวนามยปัญญาขึ้นมาในใจของตน

แล้วคนที่ปรารธนามรรคผล เรื่องศีลทำไมมันไม่รักษาสุดชีวิตเลย เพราะมันเป็นบาทฐานของใจที่จะก้าวเดินต่อไป ฉะนั้น เวลาคนที่ปฏิบัติแล้วสามะเลเทเมามันเป็นไปได้อย่างไร มันไม่ใช่หลวงพ่อกี้กง

เขาเป็นจิ้ง เขาสิ้นกิเลสแล้วเขาถึงเป็นจิ้งงี้ คนที่กำลังก้าวล่วง เพราะโดยธรรมชาตินะ สิ่งมีชีวิตรักตัวเองทั้งนั้นนะ แล้วคนที่ปฏิบัติเป็นถ้ามีดวงตาเห็นธรรม บรรลุธรรม นั้นนะสังขารม ประสาทกลางหัวใจ แล้วเขารู้ว่าเขาเป็นบุคคลคู่อี่ ๑ คู่อี่ ๒ คู่อี่ ๓ คู่อี่ ๔

คู่อี่ ๒ มันจะประพฤติปฏิบัติต่อไป เขาจะรักษาศีลเขาขนาดไหน เพราะมันเป็นบาทฐาน

สัมมาและมิจฉา ถ้าศีลมันก็เป็นสัมมาสมาธิ ถ้ามันขาดศีลมันก็มีจฉา มันก็ติด มันก็ภาวนา ไปขาดตกบกพร่อง

แล้วคนที่ปฏิบัติ เขาเรียกว่าภาวนาเป็น ภาวนาเป็นคือบรรลุธรรม ภาวนาเป็นคือสมุจเฉท ปหาน คือสังโยชน์ขาดไป ๓ ตัว สังโยชน์ ดังเช่นขาด รู้เต็มหัวใจของตน ไม่มีดูบลคำในธรรมะของ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มันเป็นสังขารจะเป็นความจริง มันจะเป็นความมหัศจรรย์ขนาดไหน มันจะรักษาดูแลใจของตัวเองขนาดไหน แต่ข้างนอกเขาอ่อนนุ่มถ่อมตน เขาไม่อวดไม่โอ้อวด เพราะอะไร เพราะการไถ่การอวดนี่อันตราย อันตรายตรงไหน

ธรรมดาเรา เราอยากฟังใหม่ว่าใครปฏิบัติธรรมแล้วธรรมะเป็นอย่างไร เราหิวกระหายอย่าง ฟังทั้งนั้นนะ ถ้ามีงบอกว่ามีงเป็นนะ เดี่ยวเถอะ เขาล้อมหน้าล้อมหลังมีงเลย เขาจะรอให้มีงเล่า นิทาน วุ่นวาย

ในวงกรรมฐาน ครูบาอาจารย์ที่เป็นจริงท่านจะกันไว้เลย กันไว้ว่า ใอันี่มันภาวนาไม่เป็น ใอันี่ มันคนใช้ไม่ได้ ใอันี่สังขมก็ดูถูกดูแคลนเลย

นั่นละผ้าขี้ริ้วห่อทอง นั่นแหละครูบาอาจารย์ที่ท่านฉลาด ท่านดูแลรักษาปกป้องให้เป็น ธรรมทายาทขึ้นมา ไม่อี่ล่อยออยแฉก ไม่ใช่สังขม แหม! ในวงสนทนาอาจหาญ พอกลับไปกุฎิไปนั่งคอก ตกเชียว

แต่ถ้าเป็นธรรม ในวงสนทนาเขาอ่อนนุ่มถ่อมตน เวลากลับไปกุฎิของเขา เขาอาจหาญรื่น เริงในทางจงกรม เขาเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา นักรบ ๒๔ ชั่วโมง รอบกับกิเลส รอบกับต้นหาความ ทะยานอยากในใจของตน มหัศจรรย์ๆ ทำจนประสบความสำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา เห็นใหม่

ตาม้า ตาใจ จักขุญาณที่ฉลาด จักขุญาณที่จะเอาตัวรอดจากกิเลสต้นหาความทะยาน
อยาก นักรบจะรบกิเลสในหัวใจของตน

ในหัวใจคนอื่นเรื่องของเขา จริตนิสัย อำนาจวาสนาของคนไม่เหมือนกัน เขาสร้างเวรสร้าง
กรรมของเขา วาระเวลาของกรรมให้ผล เขาเป็นแบบนั้น ถ้ากรรมมันเบาบางลง เขาจะคอตก ภูไม่น่า
ทำเลยๆ เพราะทำไปแล้วมันรู้ใจ

ถ้าเป็นปาราชิก ๔ ตาลยอดด้วน ถ้าตาลมันยอดด้วนไปแล้ว ทำไปเถอะ ก็มันตาลยอดด้วน
เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต

แต่ถ้าไม่เป็นตาลยอดด้วน ภูไม่น่าทำเลย แล้วปฏิบัติลำบากขึ้น เพราะมันฝังใจ ความดับไม่
มีในโลก สร้างแต่บาป หาบแต่กรรม บุญกุศลจะเอาที่ไหน

ถ้าบุญกุศลคือศีล สมาธิ ปัญญา เอาความจริงของเราขึ้นมา เวลาฝึกหัดปฏิบัติ เวลามรรค
มันเคลื่อน สัจจะความจริง นี่บุญของเรา ธรรมจักรเกิดขึ้น ใจดวงใดมีมรรคใจ ใจดวงใดมีการกระทำ
ใจดวงนั้นกำลังมีความมหัศจรรย์ แล้วก็เป็นใจของเราเสียเอง เราเป็นคนพิจารณาของเราเสียเอง
เราก็รอดูกันว่าเมื่อไหร่มันจะสมบูรณ์แบบสักทีๆ ทุกข์เกือบตาย

ปล่อยให้มันเป็นตามความเป็นจริงของมัน แล้วทำความจริงของมันให้ได้ เวลาใจมันเป็น
กลาง มัชฌิมาปฏิปทา สมบูรณ์แบบของมัน สมุจเฉทปหาน นิโรธ ดับทุกข์ ดับสิ้นในกิเลสของตน
เอวัง